

Коли переносять могили

Рей Бредбері

От і настав день перенести могили на нове місце, і всі на чолі з бабусею Лоблілі прийшли на кладовище. Все зеленіло навколо, а вгорі голубіло високе небо штату Міссурі. Вже пахло літом і духмяними польовими квітами.

— Ну, ось і прийшли,— сказала бабуся Лоблілі, спершись на ціпок. Вона зиркнула на всіх своїми жовто-карими очима і сплюнула на землю.

Кладовище розкинулося на схилі пагорба — провалені могили і похилені дерев'яні надгробки. Довколишній спокій порушували лише бджоли своїм гудінням та метелики, що літали в блакитному повітрі. Високі засмагли чоловіки та жінки у лляних сукнях мовчки стояли перед могилами своїх далеких родичів.

— Ну, до роботи! — звеліла бабуся і пошкандибала по росяній траві, мацаючи то там, то там ціпком.

Люди прийшли з лопатами та великими кошиками, прикрашеними стокротками й бузком. Уряд вирішив прокласти тут у серпні дорогу, і, оскільки на цьому кладовищі вже п'ятдесят років нікого не ховали, родичі погодилися перенести прах своїх небіжчиків у інше місце.

Бабуся Лоблілі опустиласть навколішки і стала копати землю. Руки її тремтіли. Всі інші копали десь-інде, кожен біля могили свого родича.

— Бабусю,— мовив Джозеф Пайкс, затуливши стареньку від сонця,— ви, певно, помилилися місцем. Це могила Вільяма Сіммонса.

Зачувши його слова, всі попідводили голови. Було чути лише, як у прохолодному повітрі тріпотять крильцями метелики.

Бабуся глянула на Пайкса і сказала:

— Ти думаєш, я не знаю, чия це могила? Шістдесят років я не бачила Вільяма Сіммонса, але сьогодні я маю намір побачитися з ним.

І вона знову стала відкидати лопатою вбік масну землю, уже заспокоївшись, поринувши в свої думки, розмовляючи вголос сама з собою та з тими, хто хотів її слухати.

— Шістдесят років минуло... Йому було тоді двадцять три роки.. А мені — двадцять. У мене було золоте волосся, біле, як молоко, обличчя, на щоках — рум'янці. Шістдесят років минуло... Ми мали одружитись, але він захворів і помер. А я лишилася сама-одна. І навіть пам'ятаю, як над його могилою осідав горбок...

Усі зачудовано дивилися на бабусю.

— Але все ж таки, бабусю...— сказав Джозеф Пайкс.

Могила виявилась неглибокою. Незабаром показалася довга залізна труна.

— Допоможіть мені! — крикнула бабуся.

Дев'ять чоловіків витягли ту залізну труну. Бабуся, тицяючи в них ціпком, розпоряджалася:

— Обережніше! — кричала вона.— Не дуже налягайте! Отак!

Чоловіки поставили труну на землю.

— А зараз, джентльмени,— мовила стара,— будьте ласкаві перенести містера Сіммонса на деякий час до мого дому.

— Ми маємо перенести його на нове кладовище,— спробував заперечити Джозеф Пайкс.

Бабуся пройняла його своїм колючим поглядом.

— Несіть-но труну до мого дому! Я буду вам вельми вдячна!

І старенька пішла додому. Чоловіки подивилися їй услід, глянули на домовину, презирнулись і плюнули на долоні. Через п'ять хвилин вони протиснули труну в двері білого бабусиного будиночка і поставили коло груби.

Бабуся почастувала всіх випивкою.

— Ану, підніmemo віко,— сказала вона.— Не щодня зустрічаєшся з давніми друзями. Ніхто не зрушив з місця.

— Ну, що ж, коли ви не хочете, то я сама відкрию.— І вона стала бити по віку ціпком, збиваючи з нього засохлу землю. На підлогу полізли павуки, і кімната наповнилась густим запахом весняної землі. Тут уже чоловіки взялися за віко, а бабуся відступила назад.

— Піднімай! — скомандувала вона, змахнувши ціпком, мов антична богиня.

Віко відокремилось від труни. Чоловіки поклали його на землю й обернулися.

З їхніх уст одностайно вихопився крик подиву — ніби то завив у димарі осінній вітер. Оповитий хмаркою золотистої куряви, лежав у труні Вільям Сіммонс: у святковому одязі, з усмішкою на устах, він спав спокійним, безтурботним сном — адже йому не було куди поспішати.

Бабуся Лоблілі заголосила:

— Він зовсім не змінився!

І то була правда. Він зберігся, наче комаха в коконі: ніжна біла шкіра, повіки затуляли його гарні очі, мов пелюстки квітки, губи досі не втратили свого кольору, волосся охайно зачесане, краватка пов'язана, а нігті акуратно підстрижені. Можна було сказати, не погрішивши проти істини, що він лишився точно такий, як тоді, коли його засипали землею.

Бабуся примружила очі й звела догори руки. Вона судомно намагалася ковтнути повітря.

— Де мої окуляри? — крикнула вона.

Всі кинулися шукати їх.

— Що, ніяк не знайдете? — сердилась стара, косуючи на труну.— Ну й не треба.

Вона підступила до домовини впритул і почала голосити та побиватись.

— Оце зберігся,— сказала одна з жінок.— Наче живий...

— Такого не буває,— заявив Джозеф Пайкс.

— А це що? — спитала жінка.

— Пролежати в землі шістдесят років... За стільки часу будь-хто перетвориться на

порох.

Сонячне проміння прощалося з кожною шибкою, останні метелики ховались поміж квітів.

Бабуся Лоблілі піднесла свою тремтячу, зморшкувату руку.

— Земля зберегла його. Чудова суха земля — ось що його зберегло.

— Який він молодий! — схлипнула одна з жінок. — Зовсім юний...

— Атож, — підтвердила бабуся Лоблілі, дивлячись на покійника. — Він лежить отут, і йому всього двадцять три роки. А мені скоро вісімдесят! — Вона заплющила очі.

— Послухайте, бабусю, — торкнув її за плече Джозеф Пайкс.

— Так, він лежить тут, і йому тільки двадцять три, лежить такий гарний... А я... — Старенька міцно стулила повіки. — Стою оце над ним, і вже ніколи не буду молодю, ніколи... О боже, яка я стара й хирлява! Смерть залишає людей молодими. Подивіться, якою ласкавою була до нього смерть. — Бабуся обернулася до присутніх і провела по своєму обличчю й тілу руками. — Смерть краща від життя. Чому і я не померла тоді? Ми б удвох залишилися юними. Я спокійно лежала б собі в труні, із заплющеними очима, на мені була б біла з мереживом весільна сукня, а руки я склала б, мов у молитві, на персах...

— Бабусю, годі вам...

— О, чом я не померла разом з ним? Тоді... якби він отак прийшов до мене, як сьогодні, я не була б такою старою руїною!

Вона нервово обмацала своє зморшкувате обличчя, обвислі щоки, беззубий рот, висмикнула пасемце сивого волосся і глянула на нього широко розкритими очима.

— Яка радість йому сьогодні зі мною зустрітись! — вигукнула вона, заламуючи худі руки. — Хіба двадцятитрилітній хлопець захоче сімдесятидев'ятилітню стару бабу зі здутими венами? Мене ошукано! Смерть залишила його молодим навіки. А подивіться на мене — як повелося зі мною життя?

— Життя має свої переваги, — зауважив Джозеф Пайке. — Він зовсім не молодий. Йому вже вісімдесят з добрим гаком.

— Ти просто дурень, Джозефе Пайке! Він міцний, мов граніт, адже навіть тисячі дощів не завдали йому шкоди. Він прийшов побачитися зі мною, але тепер він вибере собі молоду дівчину. Хіба стара баба йому потрібна?

— Тепер ніхто йому не потрібен, — сказав Джозеф Пайке.

Бабуся штовхнула його до дверей.

— А тепер забирайтесь усі! Це не ваша труна, не ваше віко, і не ваш наречений! Залиште труну тут, бодай на ніч, а вранці викопаете нову могилу.

— Гаразд, бабусю. Я прийду завтра вранці. І не треба плакати.

— Мої очі не можуть не плакати.

Вона стояла з кам'яним обличчям посеред кімнати, аж поки всі вийшли з дому. Тоді запалила свічку, і тут помітила, що за вікном хтось стоїть. То був Джозеф Пайке. "Він залишиться там на всю ніч", — подумала вона, але не гукнула, щоб він ішов собі додому. Більше вона не виглядала у вікно, проте добре знала, що він там, і від цього їй

на душі робилося спокійніше.

Вона підійшла до труни і подивилася на Вільяма Сіммонса. Уважно оглянула його з голови до ніг. Дивилась на його руки і згадувала їх за якоюсь роботою. Вона пам'ятала, як він, тримаючи коня за віжки, рухав ними вгору й униз. Пригадала, як, прицмокуючи язиком, він пускав коня по залитих місячним сяйвом луках. Вона добре пам'ятала, як ці руки пригортали її до себе.

Стара торкнулася його одягу.

— Його поховали в іншому костюмі! — раптом вигукнула вона. Але розуміла, що костюм був той самий. Шістдесят років змінили не костюм, а плин її думок. Перелякавшись, вона довго шукала свої окуляри, нарешті знайшла їх і почепила на ніс.

— Але ж це не Вільям Сіммонс! — закончила знов.

Проте й тепер вона знала, що це не так. Перед нею був Вільям Сіммонс.

— Його підборіддя не виступало так сильно! — тихіше скрикнула бабуся. Чи, може, виступало? — Він мав чудове руде волосся, я пам'ятаю! А це якесь звичайне, каштанове. А цей ніс! Не пригадую, щоб він був такий гострий!

Вона схилилася над цим малознайомим чоловіком і, вдивляючись у нього, потроху переконувалась, що це таки Вільям Сіммонс. Вона зрозуміла те, що коли пригадуєш мертвих, то ніби ліпиш їх із воску — розминаєш у пам'яті, здавлюєш, щоб надати форму, тут приліпиш, там забереш і так поступово виліплюєш у своїй уяві весь давно забутий образ.

Її раптом пройняло гостре відчуття втрати. "Краще б я не відкривала труну,— подумала вона.— Чи бодай не надівала окуляри". Спочатку вона бачила не так його, як те, що збереглося по темних закутках її пам'яті. А тепер, надівши окуляри...

Вона знову й знову вдивлялась у його обличчя. Поступово воно ставало знайомішим. Туманний образ, який шістдесят років зберігала її пам'ять, обернувся тим, кого вона знала насправді. Їй було приємно дивитись на нього. Так ніби він повернувся після довгих років розлуки. Ви завжди не зразу впізнаєте своїх знайомих, коли багато часу не бачитеся з ними, і раптом вони приходять і кажуть: "Привіт!" Спочатку відчуваєш себе дуже ніяково, але через хвилину вже тримаєшся вільніше.

— Так, це ти,— засміялась вона.— Я бачу, як ти виринаєш із безвісті. Так само гарний, як і тоді,— ну просто красень!

Вона знову заплакала. Якби вона могла обманути себе, якби спромоглася сказати: "Подивись на нього — він зовсім не такий, який тобі подобався!" Тоді б їй стало легше. Але сумніви, зачаївшись у її свідомості, не давали б так легко себе обдурити.

І все ж таки краще уявити собі, що це не він. Тоді відразу полегшало б. Але вона не змогла. Гнітючий сум опанував її душу, бо ось він, молодий, наче весняний струмок, а вона стара, як світ.

— Вільяме Сіммонс,— закричала вона,— не дивись на мене! Я знаю, ти й досі кохаєш мене, і я хочу причепуритись для тебе!

Стара кинулась до печі, роздмухала в ній вогонь, нагріла щипці й накрутила своє сиве волосся. Напудрила обличчя, надкусила вишню й підфарбувала соком губи,

ущипнула себе за щоки, щоб на них загравав рум'янець. Із скрині полетів старий одяг, аж поки вона знайшла злиняну синю оксамитову сукню і вбралася в неї. Тоді оглянула себе у дзеркалі.

— О ні! — застогнала вона й заплющила очі.— Нічого в мене не вийде! Не бути мені молодшою від тебе, Вільяме Сіммонс! Навіть якби я померла, це не вилікувало б мене від старості, від цієї напасті...

Її охопило невтримне бажання втекти до лісу, заритися в купу листя і зогнити з ним.

Вона метнулася з кімнати, маючи намір ніколи не повертатись назад. Та коли відчинила двері, знадвору залетів холодний вітер, і вона почула звук, що змусив її зупинитись.

Вітер облетів кімнату, покружляв над труною і овіяв тіло. Вільям Сіммонс наче ворухнувся в домовині. Бабуся грюкнула дверима і поволі підійшла подивитись на нього.

Він виглядав на десять років старшим.

— Вільяме Сіммонс!

І ось обличчя Вільяма Сіммонса з кожною хвилиною почало старіти. Щоки запали глибше і стали схожі на зморщені яблука. Спочатку він був ніби з яскраво-білого снігу, а тепер став танути й чорніти. На повіках і губах зібралося безліч зморщок. Тоді, ніби від удару молотком, усе обличчя вкрилося сіткою тріщин, а тіло скорчилось, мов у агонії. Йому стало сорок, потім п'ятдесят, потім шістдесят років! Потім сімдесят, вісімдесят, дев'яносто! Роки все летіли й летіли! Обличчя шурхотіло, наче спалюване полум'ям неблаганного часу, і ось йому вже сто десять, сто двадцять років, вирізьблених на ділі глибокими, різкими зморшками!

Бабуся Лоблілі, відчуваючи гострий біль у своїх тонесеньких кісточках, спокійно спостерігала, як змінюється Вільям Сіммонс, і простояла вона так усю довгу ніч, ставши свідком неймовірних речей. Нарешті їй стало легше, ніби з серця упав великий тягар. Вона спокійно заснула, схилившись на стілець.

Із-за лісу пробилися перші промені сонця, прокинулися пташки, мурахи, річка... Настав ранок.

Прокинулась і бабуся Лоблілі й згори вниз поглянула на Вільяма Сіммонса.

— Ох! — вигукнула вона.

І від одного її подиху його кістки розсипались, наче засохлий метелик. Кістки кришилися і здіймалися порохнявою в сонячному світлі. За кожним бабусиним криком вони розколювались і шурхотіли. Якби надворі був вітер і бабуся прочинила двері, то Вільяма Сіммонса відразу здуло б, як опале листя.

Довгий час вона мовчки стояла, схилившись над труною, і дивилась усередину. Зненацька її мов осяяло. Вона скрикнула й відсахнулась назад, затуливши обличчя долонями. Тоді схопилася за свої худі груди, провела долонями по руках і ногах, торкнулась свого беззубого рота.

На її крик прибіг Джозеф Пайкс. Він смикнув за ручку дверей і побачив: бабуся

танцює і підстрибує у своїх високих черевиках, виписуючи по кімнаті неймовірні фігури. Вона плескала в долоні, сміялась і кружляла; метляючи спідницею, вальсувала сама із собою, а на очах у неї блищали сльози. Подивившись на своє відображення в дзеркалі, вона раптом крикнула йому і сонячному світлу:

— Я молода! Мені вісімдесят, але я молодша за нього!

Вона знову пішла підстрибувати й витанцьовувати.

— Ти сказав правду, Джозефе Пайкс. Життя має свої переваги! — пирснула від сміху бабуся.— Я молодша за всіх мертвих у всьому світі!

І вона так прудко закружляла у вальсі, що зачепила за труну сукнею, і від цього доторку золотий порошок хмаркою знявся в повітря.

— Тра-ля-ля! Тра-ля-ля! — радісно вигукувала бабуся Лоблілі.